1 plote aptiktas Brūkšniuotosios keramikos kultūrai (vėlyvajam etapui) priskirtinas puodo lizdas. Tai briauninio puodo dalis, kurio molio masėje gausu kvarcito. Viršutinė puodo dalis brūkšniuota horizontaliai, o apatinė – įstrižai. Puodo sienelės šone susidaranti briauna puošta nago įspaudais.

Katros 5-ojoje akmens ir žalvario amžiaus gyvenvietėse iš viso buvo aptikta per 1500 dirbinių ir apie 1 tūkst. puodų šukių. Tyrinėtasis plotas apėmė tik pačią šiaurinę Katros gyvenvietės dalį.

Algirdas GIRININKAS

Katra 5 settlement

To order of Varėna local administration, the Lithuanian Institute of History in 1998 excavated Katra 5 settlement in the territory of Kaniukai Ward ,Varėna district, 15 km NE of Katra village. An area of 520 m^2 was explored. The habitation layer of the settlement ranged in the excavation area from 5 to 60 cm in thickness. It was composed of greyish and brownish sand layers. In different places of the settlement habitation layers dated to Mesolithic, Early and Late Neolithic and the New Bronze Age were discovered. The total of about 1500 flint artefacts and about 1 thous. potsherds were uncovered.

Algirdas GIRININKAS

KRETUONO 1-OJI GYVENVIETĖ

1999 m. LII toliau tyrinėjo (nuo 1978 m.) ardomą Kretuono 1-ąją gyvenvietę (žr. ATL 1978 ir 1979 metais, V., 1980, p. 10–11).

Kretuono 1-oji gyvenvietė (Švenčionių r., Švenčionėlių sen.) yra 1 km į V nuo Reškutėnų kaimo, Kretuono ežero R pakrantėje, abipus bevardžio upelio, įtekančio į Kretuono ežerą, 1,2 km į ŠR nuo Kretuono ežero Didžiosios salos, 530 m į P nuo Žaugėdos senvagės, 450 m į ŠV nuo Reškutėnų piliakalnio.

1999 m. Kretuono 1-ojoje gyvenvietėje buvo tyrinėjami plotai: Nr. 13 (40 m^2), esantis Š, 19 (46 m^2) – P ir Nr. 14 (30 m^2) – R dalyse.

13 ploto tyrinėjimas. Po velėna atsidengė tamsios durpingos su smėliu, artos bei neartos žemės sluoksnis, kurio storis tirtojo ploto ribose svyravo

nuo 5 iki 40 cm. Po minėtuoju sluoksniu, R tyrinėto ploto dalyje, atsidengė maišytas smėlio ir durpingos žemės (11–26 cm) sluoksnis. Centrinę ploto dalį ŠV–PR kryptimi kirto 1,85 m pločio šlyno ir smėlio volas, kuris atsidengė 40–45 cm gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus. Tai, matyt, buvusio kranto ruožas, egzistavęs viduriniojo neolito laikotarpiu. Į R nuo šios kranto linijos yra viduriniojo neolito laikotarpio kultūrinis sluoksnis, o nuo jo į V aptinkami tik šiam sluoksniui būdingi pavieniai dirbiniai.

Ploto V dalyje, žemiau durpingo žemės sluoksnio, atsidengė tamsi 1,30×0,70 m dydžio ir 11–13 cm storio dėmė. Joje aptikti 4 perdegę akmenys. Dalis šios dėmės liko už tiriamojo ploto ribų. Likusiame durpingame ploto sluoksnyje rasta pavienių skaldytų ir natūralių akmenų. Tamsiame durpingame žemės sluoksnyje buvo aptiktos 22 vėlyvojo žalvario amžiumi datuojamos puodo šukės su grūsto granito priemaišomis ir 542 X–XI a. puodų šukės. Maišytame smėlio sluoksnyje aptiktos 7 Šukinės-duobelinės keramikos kultūros puodų šukės, o apatinėje tamsiojo durpingos žemės ir maišytame bei rusvo smėlio sluoksniuose rasta 631 Narvos kultūros puodo šukė, kurių molio masėje yra augalinių, o kartais ir grūstų sraigių priemaišų. Tyrinėtame plote aptikti 132 titnaginiai dirbiniai: 3 lancetai, 6 nuoskaliniai antgaliai, rėžtukas, ašmenėlis, 3 grandukai, 15 gremžtukų, 10 skaldytinių ir jų dalių, peilis, grąžtelis, 5 ylos, 6 miniatiūriniai grandukai, 9 retušuotos skeltės, 7 retušuotos nuoskalos, 18 dirbinių fragmentų, 46 skeltės. Kartu aptiktos 296 nuoskalos ir titnago konkrecija. Be to, gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje rasti 4 moliniai verpstukai, 2 raginiai kirviai, kaulinis dirbinys odai apdirbti, 2 kaulinių kūginių antgalių dalys, 2 kaulinių dirbinių fragmentai. Kultūrinio sluoksnio paviršiuje aptikta žalvarinės apyrankės dalis. Visuose tirtojo ploto sluoksniuose rasta daug osteologinės medžiagos.

Gyvenvietės 14 plotas buvo tyrinėjamas toje vietoje, kur elektros linija kerta gyvenvietės teritoriją. Čia 1997 m. rudenį buvo nustumdytas su visa augmenija iki 30–40 cm storio viršutinis žemės sluoksnis. Tirtojo ploto ribose, į kurį įsiterpia bevardžio upelio šlaitai, atsidengė rusvo smėlio sluoksnis ir uždurpėjusi senvagės vieta. Uždurpėjusioje upelio vietoje aptiktas gintarinis kabutis ir skaldytų akmenų sankaupa. Likusioje tyrinėto ploto dalyje dirbinių neaptikta.

Gyvenvietės 19 plotas buvo tyrinėjamas P jos dalyje, į Š nuo bevardžio upelio vagos, jos kranto atšlaitėje. Čia po velėna atsidengė 25–40 cm storio tamsios durpingos žemės sluoksnis. Po ja, V ploto dalyje, pasirodė juostuotas ežerinio šlyno sluoksnis, o centrinėje dalyje – 4–4,6 m pločio rusvo geležingo smėlio sluoksnis, kuris, matyt, rodo buvusią Kretuono ežero kranto liniją, egzistavusią viduriniojo neolito laikotarpiu. PR tyrinėto ploto dalyje aptikta likusi neištirta ŠV duobės dalis, kuri iš dalies jau buvo tiriama gyvenvietės 10 ir 11 plotuose. Tai uždurpėjusi 70×65 cm dydžio duobė, kurioje rasta vėlyvojo neolito laikotarpiui būdingų dirbinių: puodų šukių su grūstų sraigių priemaišomis, kaulinių kabučių, daug osteologinės medžiagos.

Tamsiame durpingame žemės sluoksnyje ir rusvame smėlyje aptikta apie 2 tūkst. smulkių puodų šukių: 655 vnt. priklausė X–XI a. laikotarpio gyvenvietei, likusios, kurių molio masėje yra augalinių priemaišų, – Narvos kultūrai. PR ploto dalyje aptikta 20 vėlyvojo neolito puodų šukių su grūstų sraigių priemaišomis molio masėje.

Aptikti 123 titnaginiai dirbiniai, tarp kurių yra 4 nuoskaliniai antgaliai, 8 gremžtukai, 11 grandukų, grąžtas, peilis, 2 rėžtukai, 22 retušuotos skeltės, 16 retušuotų nuoskalų ir 55 skeltės.

Akmeninių dirbinių nedaug, tarp jų 3 šlifuotu paviršiumi kirvių ašmenys, 4 akmeniniai tinklų pasvarai ir trintuvas.

Kretuono 1-osios gyvenvietės 13, 14 ir 19 plotuose aptikta archeologinė medžiaga rodo, kad žmonių čia gyventa X–XI a., viduriniajame–vėlyvajame neolite bei žalvario amžiuje.

Algirdas GIRININKAS

Kretuonas 1 settlement

In 1999 the LIH explored a disturbed Kretuonas 1 settlement (Švenčionėliai Ward of Švenčionys district). Three excavation areas were explored: No 19 in the southern, No 13 in the northern and No 14 in the eastern part of the settlement. The total of 116 m^2. During the investigations the Middle Neolithic bank of Kretuonas lake was determined and the boundary of the Middle Neolithic settlement 5 was localized.

The total of 3205 potsherds were uncovered. 1200 of them belonged to the settlement of the 10th-11th century, the rest - to the settlements of Middle and Late Neolithic and Narva culture of Bronze Age. The finds included 255 flint, 10 horn and bone, 11 stone, one amber and 5 clay artefacts.

Algirdas GIRININKAS

AKMENS AMŽIAUS PAMINKLAI VARĖNOS RAJONE

Žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų Varėnos r. akmens amžiaus gyvenvietėse: Jonionių (AR–1381), Glyno ežero 6-ojoje (AR–1396), Glyno ežero 3-ojoje (AR–1397), Glyno ežero 4-ojoje (AR–1398), Glyno ežero 6-ojoje (AR–1399), Glyno pelkės (AR–1400), Dubičių 1-ojoje (AR–1370), Margių 1-ojoje (AR–1376), Margių 2-ojoje (AR–1377), Mergežerio (AR–1417) tikslas buvo nustatyti jų paminkliškumą, ruošiant Kultūros vertybių registrą, patikslinti teritorijas. Tyrinėjimai minėtose gyvenvietėse buvo atliekami pagal KPC 1998 m. apskaitos ir tyrinėjimų programą.

1. Jonionių gyvenvietė (AR–1381)

Paminklo tyrinėjimo istorija. Gyvenvietę aptiko K.Jablonskis. Vėliau ji žvalgyta LII žvalgomosios ekspedicijos metu, kuriai vadovavo A. Bernotaitė (A. Bernotaitė, *LII Rankraštynas,* b. 44). Gyvenvietė, ruošiant statyti Birštono hidroelektrinę, dar kartą žvalgyta R. Rimantienės (*LII Rankraštynas,* b. 242). Gyvenvietės paviršiuje surinktą medžiagą publikavo R. Rimantienė: *LAA,* V., 1974, t. 1, p. 39; *Akmens amžius Lietuvoje,* V., 1984, p. 74, 76–78, 80, 101; *KPE,* V., 1998, t. 2, p. 231. Jonionių gyvenvietės teritorijos ribos buvo patvirtintos 1991 m. birželio 27 d. potvarkiu Nr. 182. Pagal tai Jonionių akmens amžiaus gyvenvietės teritorija buvo nustatyta 1,6 ha plote kairiajame Nemuno krante, 1,06 km į ŠV nuo Merkinės tilto per Nemuną.

Paminklo tyrinėjimas. Ekspedicijos metu nustatyta, kad minėtoje teritorijoje (pažymėtoje 1:10000 žemėlapyje) jokio kultūrinio sluoksnio nesama, neaptikta net pavienių radinių, jei gyvenvietė ir būtų buvusi sunaikinta. Minėtoje gyvenvietės teritorijoje buvo ištirta 15 1×1 m^2 šurfų, tačiau nebuvo aptikta nė vieno akmens ar žalvario amžiaus radinio, tik keli natūralūs titnago gabalai.

Paminklo kultūrinio sluoksnio paieška neapsiribojo tik žemėlapyje pažymėta teritorija. Šurfais tyrinėtas ir į V bei R nuo paminklu vadinamos teritorijos esantis plotas. R dalyje, ant pirmosios ir pereinančios į antrąją Nemuno terasą plote, 30 m nuo R, žemėlapyje pažymėtos paminklo teritorijos ribos, o 40 m į P nuo Nemuno vagos, ant kvartalinės miško linijos,